

NEDOSTACI I PERSPEKTIVE SUDSKE OPOMENE KAO SANKCIJE UPOZORENJA

Mitar Kokolj

Univerzitet Sinergija

Pravni fakultet

Bijeljina

Tel. 011 2674044

kokolj@pravni-fakultet.info

Sažetak

Savremena kriminalna politika ima tendenciju da veći značaj i značajnije mesto u cilju sprečavanja i suzbijanja kriminaliteta daje merama i sankcijama koje ne znače primenu retribucije ili ispaštanja, već predstavljaju mere kojima se ti ciljevi ostvaruju drugačijim, humanijim, efikasnijim i za društvo prihvatljivijim i jeftinijim merama. Među tim merama i sankcijama nalaze se mnoge nove mogućnosti, ali ne treba zaboraviti i na ranije uvedene sankcije koje, prilagođene savremenim potrebama, mogu i dalje da doprinose navedenim ciljevima. Tu se prvenstveno ukazuje na mere upozorenja koje su se izborile za mesto samostalnih krivičnih sankcija u savremenom sistemu krivičnih sankcija. Zbog činjenice da je uslovna osuda, kao prva od njih, zauzela više mesta i u zakonskom tekstu i kod svake naredne zakonske izmene, pa i u neposrednoj primeni, pažnju u ovom radu smo posvetili sudskoj opomeni, koja u svemu tome nije dobila očekivano i opravdano mesto.

Ključne reči: sudska opomena, mere upozorenja, krivično delo, kriminalna politika

Summary

Warning measures, which specially include probation and judicial warnings in our criminal legislature are represented as autonomous criminal sanctions. Even though, probation and judicial warnings have a lot of mutual characteristics, they differentiate in a great deal of relevant elements.

In a comparison with each other, probation has a priority as a more efficient and more readily used measure. Judicial warning is rarely used in a judicial practice, even though, in theory, it's often praised as an appropriate measure which is justified by structure of criminality and structure of offenders. In legislature, there is a need and specification for the existence of this measure, however, judicial warning is inefficient in practice because of deficiency of legislative solutions.

This article explores and suggests the possible solutions which could improve efficiency and application of this measure in practice.

Key words: judicial warning, warning measures, criminal offence, criminal policy

1. Uvod

Kriminalitet, kao negativna i neprihvatljiva društvena pojava, u svim vremenima i u svim vrstama i oblicima ljudskih zajednica, bio je praćen i obeležen organizovanim nastojanjima da mu se odgovarajućim merama suprotstavi. Cilj svih tih nastojanja je bio i ostao da se

njihovom adekvatnom realizacijom spreče ili suzbiju negativne delatnosti kojima su se povređivale ili ugrožavale relevantne pojedinačne i opšte vrednosti.

Obim, struktura i dinamika kriminaliteta, kao individualne i masovne pojave, su se menjali, ali su se menjale i mere društvene reakcije s obzirom na specifičnosti kriminaliteta. Pronalaženje optimalnih mera, koje bi se mogle smatrati adekvatnim u konkretnim prilikama i uslovima izvršenja delikata, predstavljalo je oduvek, a predstavlja i danas, ključno pitanje savremene kriminalne politike i njene realizacije u sistemu krivičnog zakonodavstva i njegovog praktičnog provođenja u praksi.

Evolucija kaznenog sistema je ukazivala i na permanentno sužavanje prostora za primenu kazni, čemu su doprinele česte zakonodavne reforme u mnogim državama, a što je uslovljeno i novim zahtevima kriminalne politike. Time se deo krivičnog prava o krivičnim sankcijama potvrdio kao najvažniji i najdinamičniji. To ukazuje, takođe, i na zaključak da aktuelnost rada na iznalaženju odgovarajućih krivičnih sankcija nije nikada gubila na značaju.¹

Sigurno je da najbolje rezultate u sprečavanju i suzbijanju kriminaliteta ostvaruju mere preventivnog karaktera (primarna, sekundarna i tercijarna prevencija), o kojima sam priložio prilog na prethodnom savetovanju na istoj instituciji. U sistem tih preventivnih mera svrstane su i određene mere koje služe da se njima izbegne primena represije, odnosno izbegava se retribucija, u značajnom delu prisutna kod predviđenih kazni.

Sudska praksa je na taj način dobila na raspolaganje značajan broj sankcija, mera i instituta sa kojima se reaguje na kriminalitet na drugačiji način koji je više približen potrebama ostvarivanja ciljeva specijalne prevencije na način koji znači manju retribuciju i manje ispaštavanja za osuđenog učinioca krivičnog dela, a veću mogućnost za individualizaciju i sprečavanje budućeg kriminalnog ponašanja. U te nove sankcije i mere mogu se svrstati: rad u opštem interesu, oduzimanje vozačke dozvole, javno objavljivanje presude, zabrana pristupa žrtvi, oduzimanje koristi od krivičnog dela, kućni pritvor, vaspitne preporuke, šire mogućnosti za oslobađanje od kazne (poravnanje učinioca i oštećenog i stvarno kajanje), primena principa oportuniteta kod krivičnog gonjenja, itd.

Ipak, treba istaći da u praksi još nisu dovoljno iskorišćene i neke od ranije predviđenih mogućnosti.² Tu prvenstveno imamo u vidu sudsku opomenu kao jednu od mera ili sankcija upozorenja.

Merama upozorenja, kao alternativni kaznama, bavi se intenzivno krivičnopravna teorija, ali i praksa daje određen doprinos poboljšanju rešenja.³ Ipak, mora se priznati da dve mere upozorenja, prisutne u zakonodavstvu, (uslovna osuda i sudska opomena – admonitivne sankcije) ne dobijaju jednak tretman i jednako mesto u svemu tome. Najveći broj savetovanja je imao na dnevnom redu uslovnu osudu, njoj je posvećena veća pažnja u časopisima i monografijama, zakonodavac je u odredbama dao veći prostor uslovnoj osudi, a ona je mnogo više primenjivana sankcija. To ne odgovara potrebama, ali i očekivanjima koja su pratila uvođenje sudske opomene u arsenal krivičnih sankcija.

¹ Kokolj Mitar: Mere upozorenja, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1991. str. 6.1.

² Pored sudske opomene koja je predviđena kao sankcija za punoletne učinioce krivičnih dela, za maloletne učinioce je predviđena vaspitna mera sudskog ukora, a za punoletne učinioce lakših prekršaja i prekršaja koji nisu proizveli ozbiljnije posledice, takođe, opomena kao posebna sankcija.

³ Milutinović Milan: Penologija, Savremena administracija, Beograd 1985. str. 76.

Sudska opomena nije bila toliko aktuelna, nije bila predmet razmatranja, niti zakonodavnog poboljšavanja, iako sa uslovnom osudom pripada istoj grupi mera i ima zajedničku odredbu o svrsi, koja odražava slične specifičnosti izražene kroz ciljeve koji se njima žele postići.

2. Pravna priroda sudske opomene

U raznim periodima razvoja i za razne potrebe u zakonskim odredbama su se predviđale razne mere opominjanja, upozorenja, prekora ili ukora. Idejna osnova i svrha ovih mera se često menjala. Ipak, svoje mesto u sistemu reagovanja na kriminalitet sudska opomena je dobila u izmenama KZ Jugoslavije iz 1959. godine, kada je koncepcijski postavljena kao mera upozorenja bez pretnje kaznom.¹ Ona je u krivičnom zakonodavstvu Jugoslavije postojala kao nesamostalna krivična sankcija u vidu zamene za kaznu, čije uvođenje je bilo motivisano optimističkim verovanjem da će ona biti dovoljna mera reagovanja na lakše oblike kriminaliteta i dovoljna mera reagovanja kod primarnih delinkvenata ili delinkvenata bez kriminalnog iskustva. Sa novim reformisanjem sudska opomena je, kao i uslovna osuda, dobila status samostalne krivične sankcije kojoj je cilj upozoravanje.

Na međunarodnim i domaćim skupovima sudska opomena je dobijala pohvale zbog predviđene nerepresivnosti i potencijalnog vaspitno- pedagoškog dejstva prema punoletnim učiniocima krivičnih dela, ali se nakon izvesnog vremena postavilo i pitanje da li je dobila i odgovarajući značaj. Pošto je odgovor na ovo pitanje bio odričan, sledilo je i pitanje šta je do toga dovelo. Najpre je zabeleženo da je uzrok nedovoljna pravno-tehnička izgrađenost, a potom se isticala i nekonkurentnost u poređenju sa drugim sličnim merama, kao što su na primer uslovna osuda ili oslobađanje od kazne. Ređa primena sudske opomene u sudskoj praksi je ukazivala na određene nedostatke i umanjivala joj značaj.

Projektovanje sudske opomene je polazilo od uverenja da će upozorenje bez pretnje kaznom biti dovoljna garancija za obezbeđenje da učinilac ubuduće ne izvrši krivično delo. Međutim, upravo ta pretnja kaznom je dala uslovnoj osudi prioritet u odnosu na sudsku opomenu. Razlog je taj što sudska praksa kod uslovne osude ima rešenje za slučaj da upozorenje nije imalo efekta, što je rezultiralo situacijom da je pojedinac ponovo izvršio krivično delo. Jasno je da pravna priroda sudske opomene ne dozvoljava da se ona osigurava pretnjom kaznom, ali je to bitan razlog za opredeljenje sudske prakse ka uslovnoj osudi. Postavlja se pitanje, pošto je sudska opomena potencijalno značajna krivična sankcija, kako joj povećati značaj i primenu, a da se ne menja njena pravna priroda koju je krivičnopravna teorija utvrdila. Izgleda da je tu jedini izlaz da se pravno-tehnički upozorenje i prekor bolje normativno istaknu.

3. Da li su potrebne dve mere upozorenja?

Sudska opomena u krivičnopravnom i kriminalnopolitičkom smislu ima svoje opravdanje postojanja. Ipak, postavlja se pitanje da li su potrebne dve mere upozorenja, od kojih jedna ima prednost zbog posedovanja pretnje kaznom, a druga upravo gubi tu prednost zbog neposedovanja te pretnje. Pohvale koje sudska opomena dobija govore o tome da ona treba da bude jedan od načina reagovanja na izvršeno krivično delo, ali se postavlja pitanje da li je izvođenje učinioca pred sud i izricanje opomene, kod koje će sudija, prema odredbama

¹ Stojanović Zoran: Krivično pravo, Opšti deo, Osmo izdanje, Beograd, 2003. str 342.

Zakona o krivičnom postupku, posebno ukazati učiniocu na neprihvatljivost njegovog ponašanja i izraziti upozorenje da ubuduće ne sme da vrši krivična dela, jer bi mu se u suprotnom mogla izreći strožija sankcija, dovoljna opomena da on zaista u budućnosti ne vrši krivična dela. Može li se opravdano očekivati da će opomena sa takvim upozorenjem efikasno uticati na sprečavanje recidiva?

Neka zakonodavstva (npr. Švedsko) ukazuju ne samo na mogućnost paralelnog postojanja ove dve mere upozorenja, već ukazuju i na mogućnost njihovog kombinovanja na način da predviđaju mogućnost izricanja opomene učiniocu koji za vreme trajanja roka proveravanja kod uslovne osude izvrši novo krivično delo. Činjenica da postoji opravdanost prisustva obadve mere upozorenja u krivičnom zakonodavstvu, a da iz evidentnog konkurentskog odnosa uslovna osuda izlazi kao značajnija i efikasnija mera, o čemu svedoči i njena češća primena u sudskoj praksi, ukazuje na potrebu postojanja i pravno-tehničke dogradnje zakonske odredbe o sudskoj opomeni.

Sudska opomena je, po svojoj pravnoj prirodi, samostalna mera upozorenja ili krivičnopravna mera sui generis, koja je najbliža vaspitnim merama, čije izricanje i istovremeno izvršenje omogućava propisana kazna (kazna zatvora do 1. godine ili novčana kazna), iako ne znači pravno i njenu zamenu, iako to ona suštinski jeste (ta suština se uočava i u svrsi sudske opomene koja se izražava kroz isticanje da se mera izriče da se ne bi izrekla kazna za lakše krivično delo).¹

Sudska opomena ne sadrži pretnju kaznom i ne poseduje retributivne elemente. Njena kriminalnopolitička uloga bi trebala da bude u tome da ona deluje na učinioca vaspitno-pedagoški. Njena primena bi trebala da se ostvari u situacijama kad krivično odgovornom učiniocu ne bi bilo opravdano izreći kaznu za lakše krivično delo (iako se u rešenju kojim se izriče sudska opomena ne traži izreka o krivici), jer kazna u tom slučaju nije nužna radi ostvarenja krivičnopravne zaštite napadnute vrednosti i kada se procenjuje da bi samo upozorenje bilo dovoljno za uticaj na buduće ponašanje učinioca.

Ova mera poseduje opomenu u svom nazivu i upozorenje u odredbi o svrsi mere, bez navođenja prekora, što ukazuje na očigledan nedostatak u pojmovnom definisanju koje bi te nužne elemente i uslove obuhvatilo. U skladu s tim, u zakonskom tekstu bi se sudska opomena trebala definisati kao mera kojom se učiniocu upućuje prekor zbog učinjenog dela i opomena, odnosno upozorenje, da ubuduće ne vrši krivična dela, jer bi mu se u tom slučaju mogla izreći strožija sankcija. Sa ovom dopunom sudska praksa bi dobila izvesnu garanciju za češću primenu ove mere, jer se s njom ukazuje na stav u odnosu na moguće kriminalno ponašanje učinioca u budućnosti.²

U postupku izricanja, upozorenje kod sudske opomene bi trebalo da bude efektivno, realno ostvarivo, očekujuće za slučaj povrata, a ne samo blede i bezlično i formalno navedeno radi ispunjenja zakonske obaveze. Ono bi, takođe, trebalo da sadrži elemente etiketiranja, odgovarajućeg sramoćenja koje izaziva trenutni šok koji će imati odgovarajuće i svrsishodno produženo dejstvo. Samo takvo snažno upozorenje može imati adekvatan efekat. Uz to, sudija bi trebao da naglasi da se radi o osudi, a ne o oslobađanju od odgovornosti, iako je odluka o sudskoj opomeni u formi rešenja koje ne sadrži izreku o krivici. Bitno je, dakle, da se naglasi

¹ Srzentić, Stajić, Lazarević: Krivično pravo, Opšti deo, Savremena administracija, Beograd, 1978. str. 431.

² Kokolj Mitar: op. cit. str. 6.16.

da se radi o osudi koja će biti registrovana u kaznenoj evidenciji sa mogućnošću uzimanja u obzir u slučaju povrata.¹

Uz to, kod izricanja sudske opomene, treba posebno voditi računa o pravilnom izboru učinilaca kojima se može opravdano izreći (struktura učinilaca i struktura krivičnih dela izražena kroz ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo ponašanje posle izvršenog krivičnog dela, a naročito odnos prema žrtvi krivičnog dela, stepen krivice, procena da bi i prekovredanje bilo doovoljna mera reagovanja na učinjeno krivično delo i druge okolnosti), imajući stalno u vidu svrhu ove mere.

4. Zaključak

Krivični zakoni Republike Srbije i Republike Srpske predviđaju mere upozorenja kao samostalne krivične sankcije. Kada se uporedi sudska praksa u pogledu primene dve mere upozorenja, tj. uslovne osude i sudske opomene, uočava se da je primena prve značajna, dok je primena druge mere neznatna. Teorija ocenjuje da su obe mere potrebne praksi. Da bi se taj teoretski stav opravdao potrebno je nedostatke zakonske odredbe sudske opomene popraviti i omogućiti njenu adekvatnu i efikasnu primenu.

Literatura

- [1] Lazarević Ljubiša: Sistem krivičnih sankcija i potreba njegovog menjanja, Zbornik radova Pravnog fakulteta Novi Sad, 1969.
- [2] Atanacković Dragoljub: Kriterijumi odmeravanja kazne, Beograd, 1975.
- [3] Stojanović Zoran: Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2003.
- [4] Mrvić-Petrović Nataša: Krivično pravo, Beograd, 2005.
- [5] Kokolj Mitar: Mere upozorenja, Zbornik radova Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1991.
- [6] Bulatović Žarko: Sudska opomena, Beograd, 1981.
- [7] Ignjatović Đorđe: Kriminologija, Dosije, Beograd, 2007.
- [8] Cotić Dušan i drugi: Uslovna osuda, sudska opomena i oslobođenje od kazne, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1975.
- [9] Đorić Antonije: Sudska opomena i uslovna osuda, Pravni život, broj 4., Beograd 1962.
- [10] Kurčubić Milivoje: Uslovna osuda i sudska opomena, Pravni život Broj 8-9, Beograd 1980.

¹ Ignjatović Đorđe: Kriminologija, Dosije, Beograd, 2007. str. 233. i Nataša Mrvić-Petrović: Krivično pravo, Drugo izdanje, Beograd, 2005. str. 165.